

Makale Türü/Article Type: *Derleme/Review*

Atıf/Citation: Ertugay, F. (2019). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma/Esnek Desen Araştırması: Alana İlişkin Zorluklar, Sorunlar ve İmkânlar. *Nitel Sosyal Bilimler*, 1(1), 48-68.

Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma/Esnek Desen Araştırması¹: Alana İlişkin Zorluklar, Sorunlar ve İmkânlar

^aFatih Ertugay¹

^a*Doç, Dr., Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Türkiye*

Öz

Makale öncelikli olarak, nitel araştırmalara ilişkin birtakım önyargılar ile nitel araştırma süreçlerinde karşılaşılan zorluklara odaklanmaktadır. Özellikle bir çalışmada “hangi nedenlerle nitel araştırma yönteminin tercih edileceği” sorusu etrafında şekillenen bir dizi tartışmanın eşlik ettiği bir sorunlar bütününe belli boyutlarının irdelenmesi amaçlanmaktadır. İlave olarak Türkiye’de özellikle son yıllarda nitel araştırmaya dönük ilginin artmasına rağmen, nicel araştırmanın/araştırmacıların akademik egemenliklerinin/tahakkümlerinin neden olduğu zorluklar ve sorunlara da değinilecektir. Tüm bu tartışmaların ve değerlendirmelerin nihayetinde ise nitel araştırmanın hali hazırdaki durumuna ilişkin çıkarımlarda bulunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: nitel araştırma, esnek desen, nicel araştırma, gerçek dünya araştırması.

¹ Literatürde nitel araştırma ile “esnek desen araştırması”nın eş anlamlı kullanıldığı çalışmalar mevcuttur. Örneğin alanın en dikkate değer çalışmalarından birisi olan çok sayıda atıf alan Colin Robson ve Kieran McCartan’ın ortaklaşa kaleme aldıkları Real World Research adlı çalışmada yazarlar, esnek desen araştırması ifadesini sıklıkla nitel araştırma ifadesi yerine kullanmış ve bunu gerekçelendirmişlerdir. “Bu tarz araştırmalar, araştırma prosedürünün ayrıntıları önceden sabit olmadığı için ve araştırma ilerledikçe odağın değişme ihtimali ve gerekliliği nedeniyle esnek bir yapıya sahiptir... Onlara esnek tasarımlar diyoruz” (Robson & McCartan, 2016); “geleneksel olarak esnek veya nitel yöntemler (Flexible or qualitative methods, s. 148) araştırmanın sınırları dâhilinde araştırmacı ve araştırılanın ilişkisini içermektedir.” (vurgu bize ait). Bu kullanım söz konusu çalışma boyunca takip edilebilir: “Bütün çalışma metotları sadece gerçekliğe dair yaklaşımlar üretebildiğinden ve gerçek dünyada olduğu gibi ilgilenilen olayların eksik bir şekilde anlaşılmasını sağlayabildiğinden, esnek metod araştırmasının bulguları, diğer çalışma türlerinden daha fazla veya daha az meşru olarak görülemez.” (s. 9). Dolayısıyla makalede nitel araştırma ile esnek desen araştırması ifadelerinin birbirlerinin yerine kullanılması bilinçli bir tercihin ürünüdür. Her ne kadar “nitel araştırma” ifadesi “esnek desen araştırması” ifadesine göre daha sık kullanılmış olsa da, söz konusu araştırma metodolojisinin doğasını daha iyi açıklayan ifadenin “esnek desen araştırması” ifadesini olduğunu belirtmek gerekir. Makalede ilkinin daha sık kullanılmasının nedeni ise Türkçe literatürde bu kullanımın hâkim olmasından ötürüdür.

Qualitative Research / Flexible Design Research in Social Sciences: Field Challenges, Problems and Opportunities

Extended Summary

This paper primarily focuses on a number of prejudices regarding qualitative research and the challenges faced in qualitative research processes. In particular, it aims to examine certain aspects of a set of problems, accompanied by a series of discussions around the question “for what reasons is a qualitative research method preferred?”. In addition, despite increased interest toward qualitative research in recent years in Turkey, problems arising from the general dominance of quantitative methods amongst researchers will be touched upon. The paper will then use these discussions and evaluations to attempt to make inferences about the current situation of qualitative research.

It is relatively recently that qualitative research has been accepted as a remarkable and widespread research method. Nevertheless, it should be emphasized that if social sciences disciplines such as educational sciences and psychology, where qualitative methods are frequently used, are excluded, negative and discouraging attitudes towards qualitative methods continue to exist as a reality. Within academic circles focussed on quantitative research what distinguishes qualitative research from quantitative research and makes it worthwhile (although this expression includes a subjective judgment) is that it deals with the phenomena that are the subject of research, in their natural environment. Therefore, each phenomenon, situation and attitude can be interpreted in terms of the meanings attributed to them by individuals through qualitative research. It also makes it possible to capture the emotional aspect of these subjective meanings, albeit to a certain limitation.

In qualitative research processes guided by the intention and purpose to present perceptions and events in a realistic and holistic way, there are some problems. These exist both in the choice of the method, in the application phase of the research, and in the sharing of the study via academic platforms. While some of these problems arise from the nature of qualitative research, some of them appear to be the product of external factors. In both cases, qualitative research processes are adversely affected. Especially in a developing academic environment like Turkey, said problems may become even more complicated, annoying and discouraging.

A large reason why qualitative research can in some contexts be preferable to quantitative research, is the researcher's expectations about the research aims. In other words, the main determinant of a researcher's preference for a qualitative study over quantitative research should not be merely to avoid the handicaps of quantitative research, but as a result of an assessment of what kind of findings (can it be figurative-statistical, generalizable, etc., or is it a way to make an in-depth assessment possible, to reveal meaning?) the research hopes to achieve.

Although the advantages and disadvantages to both qualitative and quantitative research should always be taken into consideration, the preferred research method ought to be determined primarily by the researcher's interests, the results he wants to achieve and his priorities (for example, revealing patterns of behavior or identifying the meanings imposed on events and situations.). Therefore, the question “why qualitative or quantitative research”, ought to be answered by considering these contextual issues, as well as general advantages and disadvantages.

Although the use of qualitative research methods in fields such as education, anthropology and psychology has gained momentum in Turkish academia, with interest growing amongst researchers at various levels, especially postgraduate students, this preference is limited. Resources, examples of local research, theoretical background, presentations, articles evaluating the implementation process, undergraduate and graduate courses made available in response to this increasing demand are relatively few.

In some fields, such as political science, qualitative research is almost non-existent, compared to other fields of social sciences. This lack of research and theoretical studies available to form a methodological path in the application process makes it difficult to start and conduct qualitative studies in the field. Beyond this specific problem for developing environments, it is possible to group the emerging challenges related to qualitative studies in the social sciences under two main headings: internal problems and external problems.

The first constitutes the challenges and problems arising from the nature of qualitative research itself. The second comprises the challenges and problems in which the qualitative research processes, components and the researcher are not the underlying causes (for example, problems encountered during the publication of a final article). Qualitative research, once it has been thoroughly comprehended, is not a method for maintaining standardized uniformity across research. Although this may make design more difficult, it also represents a great opportunity for qualitative researchers to develop themselves continuously at any level.

Qualitative research is mainly based on understanding, description and interpretation. Qualitative research can also provide more promising results in terms of understanding socio-political issues and providing healthier solutions in terms of trying to understand phenomena within its habitat. For example, in political events (elections, street demonstrations, etc.), what percentage of people participate in these events, what percentage of the preferences they choose, and what percentage of these reasons are explained are superficially examined by some studies. However, qualitative research makes it possible to elaborate the motives that guide people to these preferences/reactions, exploring the why, not just the how many.

People's basic motivations and expectations contain subjectivities that qualitative research can reveal. Qualitative research also addresses questions such as how people are influenced by events and how those events affect them- situations involving understanding, interpretation and interpretation. It is therefore clear that such research is highly functional in order to enable a better understanding of the nature of socio-political issues, and the heterogeneity of human experience, behaviour and attitudes.

Keywords: qualitative research, flexible design, quantitative research, real world research.

Giriş

Nitel araştırmanın dikkate değer bir araştırma yöntemi olarak kabul görmesi ve yaygınlaşması görece yenidir. Bir bütün olarak nitel araştırma, sosyal olayları ve bunun alt kümelerini, örneğin siyasal, iktisadi ve benzerini ele alması bakımından, başka bir anlatımla ele aldığı konu/araştırma nesnesi açısından nicel araştırma² hemen hemen aynı düzlemde dursa da, veriyi işleme biçimi açısından açıklama, sınıflandırma, genelleme ve sayısallaştırma yerine öncelikli olarak anlama ve betimleme çabası içindedir. Nicel araştırmaya göre gerek veri toplama gerekse bu verileri analiz etme ve değerlendirme yöntemleri açısından farklılıklar gösteren nitel araştırma, *gerçek dünya* araştırmalarında (Robson & McCartan, 2016) nicel araştırmanın uzun süreli hegemonyasından sonra yeni ve yavaş bir biçimde kendisine alan bulmaya başlamıştır. Bununla birlikte sosyal bilimlerin örneğin eğitim bilimleri ve psikoloji gibi nitel yöntemlerin sıklıkla kullanıldığı disiplinleri hariç tutulursa ve genelleme yapmaksızın nicel araştırmanın ve nicel araştırmaya odaklanan akademik çevrelerin, nitel araştırma ve bu yöntemi kullanan çalışmalara dönük negatif bakış³ ve tutumlarının bir gerçeklik olarak varlığını devam ettirdiğinin altını çizmek gerekmektedir. Nitel araştırmayı nicel araştırmaya göre hem farklılaştıran hem de değerli kılan (bu ifade sübjektif bir değer yargısı içerse de)⁴, araştırma konusu olan fenomenleri kendi doğal ortamlarında ele alması, dolayısıyla her bir fenomeni, durumu ve tutumu kişilerin ona yükledikleri anlamlar açısından yorumlamaya imkân vermesi ve ayrıca kişilerin, fenomenlere ve durumlara yükledikleri anlamların yanı sıra, belirli bir sınırlılıkta da olsa, bu anlamlara ilişkin duygu durumlarını da

² Nitel araştırmaya ilişkin hemen hemen her değerlendirme kaçınılmaz olarak nicel araştırma ile bir karşılaştırmayı gerekli kılar. Zira literatürde de ele alındığı üzere nitel araştırma, nicel araştırma paradigmasının sahip olduğu ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik varsayımların eleştirisi üzerine inşa edilmiştir (Creswell, 1994; Özdemir, 2010; Tanyaş, 2014). Fakat burada her üç düzlemdeki değerlendirmelere ayrıntılı olarak girilmeyecektir.

³ Genel olarak değerlendirildiğinde ise pozitivist paradigmadan kaynaklı bir direncin söz konusu olduğu ve bunun bir boyutunun da fen bilimlerinde kullanılan yöntemlerin sosyal bilimleri hegemonyası altına alma çabası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Arastaman, Fidan & Fidan, 2018); Dahası nitel araştırmanın, özellikle nicel/pozitivist gelenekten gelen bilim insanları tarafından pek çok eleştiriye tabi tutulduğu, bu eleştirilerden bir kısmının nitelikli eleştiriler olmasına karşın bir kısmının şüphe ve düşmanca tutum yansıttığı ve hatta zaman zaman çok sert ve bazen de küçük düşürücü biçimlerde ortaya çıktığı görülmüştür (Erkuş, 2017; Yaşar, 2018).

⁴ Fakat bu sübjektif yargıya rağmen, bu metin ve yazarı, araştırma metodolojileri arasında herhangi bir hiyerarşi olduğu ya da olması gerektiği varsayımını tümüyle reddetmektedir. Araştırma yöntemlerinin durumsal farklılıklara bağlı olarak birbirleri karşısında kimi üstünlükleri ve yetersizlikleri söz konusu olabilmektedir. Ancak bu, aralarında hiyerarşik bir ilişkinin tesis edilebileceği anlamına gelmemektedir.

yakalamayı olası hale getirmesidir (Altunışık, 2007). Bu açıdan bakıldığında bir araştırmacının nitel araştırma tekniklerini tercih etmesinin temelinde istatistiksel veri analizine dayalı nicel araştırmanın aksine nitel araştırmanın, kişilerin olaylara/fenomenlere ve durumlara ne tür anlamlar yükledikleri, başka bir anlatımla olayları nasıl niteledikleri sorusuna cevap verebiliyor olması (Dey, 1993) ve ayrıca çarpıcı görüşler ve bu görüşlere ilişkin duygusal durumların da yansıtılmasına olanak tanınması yatmaktadır. Bu nokta aslında bir çalışmada “hangi nedenlerle nitel araştırma yönteminin tercih edileceği” sorusunun da cevap bulduğu, daha doğrusu açıklığa kavuştuğu noktadır. Şimdilik kısaca değinilmiş olan bu önemli hususa metnin ilerleyen kısımlarında yeniden temas edilecektir.

Algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir niyetin ve amacın yönlendirdiği nitel araştırma süreçlerinde, gerek yöntemin tercih edilmesi yani başlangıç aşamasında gerek araştırmanın uygulaması aşamasında gerekse de ortaya çıkan çalışmanın akademik platformlarda paylaşılması yani yayına dönüştürülmesi aşamalarında bir takım sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların bir kısmı nitel araştırmanın doğasından kaynaklanırken bir kısmı dışsal etkenlerin ürünü olarak belirmektedir. Her iki durumda da nitel araştırma süreçleri bunlardan olumsuz olarak etkilenmektedir. Hele de Türkiye gibi kendi dışındaki akademik dünyayı bir miktar geriden takip eden bir akademik ortamda, söz konusu sorunlar daha da çetrefilli ve can sıkıcı/akademik iştiyakı kırıcı hale gelebilmektedir. Dolayısıyla bu sorunlara ve bunların kaynaklarına ilişkin şimdilik çok derinlemesine olmasa da ve kısmi bir nitelik arz etse de, işaret etmekte fayda olacağı söylenebilir.

Neden Nitel Araştırma/Esnek Desen?

Nitel araştırmayı nicel araştırmaya göre tercihe şayan kılan temel husus⁵ aslında araştırmacının beklentileri ve ne elde etmek istediğine dönük tasavvurudur. Başka bir anlatımla, bir araştırmacının

⁵ Burada şunu belirtmek gerekir: Nitel ve nicel çalışmalar üzerine değerlendirmelerde bulunurken her iki araştırma geleneği arasında kısır ve anlamsız bir rekabet havasının oluşturulmaması öncelikli hususlardan birisi olmalıdır. Her ikisinin de kendi içerisinde avantaj ve dezavantajları söz konusudur ve kimi durumlarda uygulama alanları da oldukça farklılaşmaktadır. Makalede özellikle altı çizilen eleştirilerin önemli bir kısmı nicel araştırmanın kendisine değil, nicel araştırma paradigmasının

nicel araştırmaya nazaran nitel bir çalışmayı tercih etmesindeki ana belirleyici unsur, bu araştırmacının nicel araştırmanın -bir kısmına aşağıda değinilecek olan- handikaplarından kaçınmak değildir. Bundan ziyade söz konusu tercih ne tür (sayısallaştırılabilir-istatistiki, genelleştirilebilir vb. mi yoksa derinlemesine bir değerlendirmeyi mümkün kılacak, anlamı ortaya çıkarabilecek bir yöntem mi?) bulgulara ulaşılmak istendiği ile ilgili bir değerlendirmenin sonucu olarak netlik kazanır.

Öncelikli olarak hipotez test etme geleneğinin yeni teori ve olguların ortaya çıkışını teşvik etmemesi, istatistiki olarak nicel değişkenler arası kurulan ilişkilerin ara süreçleri göz ardı etmesi, önemli olduğu tartışma götürmez olan bireyler arası farklılıkların grup ortalamalarına indirgenmesi, bir varsayım olan araştırmacının nesnelliği iddiasının var olan yanlılıkların üstünü örtmesi ve veri toplama sürecindeki sınırlılıklar gibi eleştiriler yöneltilebilecek olan (Tanyaş, 2014) nicel arařtırma⁶, sosyal gerçekliğin insan bilincinin ötesinde bağımsız ve nesnel olarak kavranabilecek bir varlık olduğu iddiasından hareketle bu gerçekliğin araştırma sürecinde belirli bir uzaklıktan incelenmesi gerektiği; bu gerçekliğe bir değer yüklenmemesi, başka bir anlatımla kendine içkin bir değer taşımadığı ve araştırma bulgularının rapor edilmesi sürecinde kişisellikten/öznellikten arınmış teknik bir dil ve yaklaşım kullanılması n kabullerinden hareket etmektedir. Halbuki nitel araştırma sözü edilen bu n kabullerin aksine, sosyal gerçekliğin araştırmacı tarafından kurulduğu; sosyal gerçekliğin anlaşılmasında ve anlamlandırılmasında bahse konu gerçeklik ile etkileşim içerisinde olunması gerektiği; gerçekliğin araştırmacının kendi öznel değerlerinin dâhil olduğu bir bakış açısı ile kavranması ve araştırma raporunda kişisel (düz ve teknik bir dil olmanın ötesinde) bir dil kullanılması gerektiği varsayımlarından hareket etmektedir (Creswell, 1994).

araştırmacılar eliyle gerçek dünya araştırmalarını sınırlayıcı bir niteliğe bürünmesi ve nitel araştırmaların değerisizleştirilmesi hususuna yöneliktir.

⁶ Buna karşın nitel araştırmanın doğasına ve çalışma esaslarına ilişkin de ciddi ve kayda değer eleştiriler getirilmektedir. Bir kısmına metin boyunca değinilen bu eleştirilerin ayrıntılı bir değerlendirmesi için şu önemli çalışmaya bakılabilir (Yaşar, 2018). Bununla birlikte söz konusu çalışmada ifade edilen eleştirilerin bir kısmının da hâkim paradigmayı ifade eden nicel araştırma bakış açısı ile dile getirildiğini belirtmek gerekir.

Araştırmacının ve niteliklerinin doğrudan araştırmanın bir parçası halinde geldiği nitel araştırmada, insanların olaylara dönük öznel bakış açılarının keşfedilmesi hedeflenmekte ve bu niteliğinin onun nicel araştırmaya göre daha üstün yönü olduğu belirtilmektedir (Storey, 2007). Nitel veri analizinde temel olarak incelenen sosyal gerçekliğin derinliklerinde yer alan açık/örtük bilgiyi gün yüzüne çıkartmak amaçlanmaktadır. Bu süreçte araştırmacı kendi öznelliğini ve yeterliliğini sürece dâhil etmekte; incelediği sosyal gerçeklikle daha doğrudan bir etkileşim ve iletişim içerisine girmektedir. Bu etkileşim ve iletişim sürecinde birden fazla veri toplama tekniği kullanılmakta ve bu yollarla elden verilerdeki benzer özellikler bilgilerin kendi içerisinde kategorilere ayrılması yoluyla bir araya getirilmektedir. Bu süreçte kategoriler isimlendirilmekte ve belirli bir temaya dayalı olarak örgütlenmektedir. Dolayısıyla nitel araştırmayı insanın, kendi anlam ve anlamlandırma sistematikliğini çözmek ve kendi çabasıyla biçimlendirdiği ve anlamlandırdığı olguları ve toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirdiği bilgi üretme yollarından birisi olarak tanımlamak mümkündür. Buradaki “temel varsayım bilginin araştırmacı tarafından örülerek yapılandırılmasıdır” (Özdemir, 2010).

Daha genel olarak değerlendirildiğinde gerçek dünyaya ilişkin bir çalışmada nitel araştırmanın birkaç spesifik başlıkta yararlarını ve dikkate değer avantajlarını dile getirmek mümkündür (Tanyaş, 2014; Yıldırım & Şimşek, 2003). *Doğal ortama duyarlılık*: Araştırma kapsamındaki olgu, olay ve durumların, içinde bulunduğu doğal ortamında incelenmesi, bu olgu, olay ve durumun hangi koşullarda, neden ve nasıl gerçekleştiğinin anlaşılmasına ve tanımlanmaya çalışılması son derece önemlidir. *Araştırmacının katılımcı rolü*: Araştırma süreci içerisinde araştırmacı alanda, araştırmaya katılan kişilerle doğrudan görüşmeler yapmakta; gerektiği takdirde bu kişilerle benzer deneyimler yaşayan kişilerin deneyimlerini de dikkate alan, bu deneyimleri ve onlar sayesinde kazandığı bakış açısını verilerin çözümlenmesinde kullanan kişi konumundadır. Bu durumda araştırmacının, incelediği olgu, olay ve durumu mümkün olduğunca gerçekçi ve açık bir şekilde tanımlayabilmesi önem kazanmaktadır. *Bütüncül yaklaşım*: Nitel araştırma sürecinde çeşitli veri

toplama teknikleri ile elde edilen verilerin bütüncül olması, nitel araştırmanın temel ilkelerden biridir. Bunun nedeni olarak da insan davranışının karmaşık bir yapıya sahip olduğu ve birbirinden bağımsız daha küçük davranışlara kolaylıkla bölünemeyeceği varsayımının yattığı vurgulanmaktadır. Bundan dolayı nitel araştırmada, ele alınan değişkenler bağımsız birer unsur olarak değil de bu değişkenlerin birlikteliği ön plana çıkarılmaya çalışılarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Bireyin davranışlarını gerçekleştirdiği çevrenin özellikleri yanı sıra bunların bireyin davranışını nasıl etkilediği bütüncül bir yaklaşımla ele alınıp incelenmeli ve araştırma sonuçları da bu yaklaşımla yorumlanmalıdır. *Alguların ortaya konması*: Nitel araştırmanın en önemli özelliklerinden biri de, araştırmaya katılan bireylerin ilgilenilen olgu ya da olayla ilgili algularının ve deneyimlerinin ortaya konmasıdır (Tanyaş, 2014). Araştırmaya katılan bireyler, nitel araştırmada önemli veri kaynakları olarak kabul edilir ve nicel araştırmadaki durumdan farklı olarak bireylerin hareket alanları kısıtlanmaz ve tepkileri sınırlandırılmaz. Bireylerin kendi ortamlarındaki davranış biçimleri, kendilerinin ve çevresindeki diğer insanların davranışlarına ilişkin görüşleri ve bunların gerekçelerinin anlaşılabilmesi amacıyla araştırmacının katılımcılara yakın olması ve gerekirse onlarla aynı ortamı paylaşması beklenmektedir. Bununla birlikte, araştırmacı ile katılımcıların arasında daha etkili bir iletişim kurulmasında ve katılımcıların algı ve deneyimlerini samimi bir şekilde anlatmalarında araştırmacının *empatik becerilerinin* önemi büyüktür. *Araştırma deseninde esneklik*⁷: Nitel araştırmada önemli noktalardan birisi de, araştırmanın başında belirlenen kavramsal ve yöntemsel yapının, nitel araştırma süreci içerisinde değişikliklere uğrayabilmesi durumudur. Nitel araştırma sürecinde araştırmanın yönünün/güzergâhının değişmesi, yeni sorun ve sorunsalların belirmesi ve bunların yeni yöntemleri gerektirmesi olasıdır. Özetle nitel araştırmada araştırmacı esnek bir tutum

⁷ Nitel araştırmada katılımcılar veya olaylar üzerinde çeşitli şekillerde önceden belirlenmiş sınırlamalar yoktur. Durum değiştikçe veya sorun daha iyi anlaşıldıkça araştırma deseninin, yeni sorgulamalara ve kavrayışlara uygulanabilmesine izin verecek şekilde *esnek* olması beklenmektedir. Katı, değişmez bir desene hapsolmek yerine yeni keşfetme ve anlama yolları ortaya çıktıkça bunları takip etmek nitel araştırmanın doğası gereğidir (Patton, 2002). Bu açıdan nitel araştırmalara, esnek desen araştırmaları da denmektedir ki, bu ifade onun doğasını fevkalade yerinde bir şekilde açıklamaktadır.

sergileyebilir/sergilemelidir. *Tümevarımcı analiz*: Nitel araştırmada araştırmacı topladığı tanımlayıcı ve ayrıntılı verilerden hareketle ele aldığı konuya/soruna ilişkin ana temaları ortaya çıkarma, topladığı verileri anlamlı bir yapıya kavuşturma yani bu verilerden yola çıkararak bir kuram oluşturma çabası içindedir.

Gerek nitel araştırmanın avantaj ve dezavantajları gerekse de nicel araştırmanın avantaj ve dezavantajları açısından bakıldığında, her ikisi için de dikkat çekici değerlendirmelerin yapıldığı görülecektir. Elbette ki bu avantaj ve dezavantajlar dikkate alınmakla birlikte, bu noktada hangi araştırma yönteminin tercih edileceği konusu öncelikli olarak araştırmacının ilgileri, ulaşmak istediği sonuçlar, öncelikleri, birikim ve benzeri üzerinden kesinliğe kavuşturulacaktır. Dolayısıyla “neden nitel ya da nicel araştırma” şeklinde sorulacak olan soruya, avantajlar ve dezavantajlar kadar bu hususların da göz önünde bulundurulması suretiyle cevap verilmesi gerekmektedir.

Nitel Araştırmada İçsel ve Dışsal Zorluklar/Sorunlar

Türkiye’de sosyal bilimlerde, özellikle de eğitim, antropoloji ve psikoloji gibi alanlarda nitel araştırma yöntemlerinin kullanımı gittikçe yaygınlık kazanmakla birlikte, yine de hl bu kullanımın kısıtlı olduğunu söylemek mmkndr⁸. Ancak çeşitli düzeylerdeki araştırmacılar ile özellikle lisansüstü eğitim alan öğrenciler arasında nitel yöntemlere olan ilgide bir artış göze çarpmaktadır. Artan ilgi ve talebe karşılık kaynak metinler, yerel araştırma örnekleri, teorik arka plan ve uygulama sürecinin değerlendirildiği sunum ve makaleler, lisans ve lisansüstü dersleri

⁸ Academia.edu ve diğer araştırma sitelerinde ve bu arada DergiPark veri tabanındaki nitel araştırma yöntemine dair ilgili makalelerinin tıklanma sayıları bu açıdan önemli bir veri sunmakta. Özellikle “sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemi” başlıklı makalelerin on binlerce kez okunmuş olması (rneğin konuyla ilgili bir makale Academia.edu’da 52837 kez okunmuş, DergiPark’ta ise 4857 kez de indirilmiştir. Başka bir çalışma ise DergiPark’ta 27744 kez indirilmiştir; ilgili makaleler için bkz. Karataş, 2017 ve zdemir, 2010) nitel araştırmalara dönük ilideki artışa dair dikkate değer ipuçları vermektedir. Ayrıca DergiPark’ta anahtar kelime olarak “nitel araştırma” ifadeleri girildiğinde 7582 sayfa açılmaktadır ki, her sayfada yaklaşık yirmi makale olduğu göz önüne alınırsa, bu verilere göre oldukça yüksek sayılardaki bir çalışma oranından bahsedebilmek mümkündür. Bu sayfalar kabaca incelendiğinde nitel araştırma yöntemine dayanan makalelerin sosyal bilimlerin farklı alanlarında kalem alındığı görülmekle birlikte, ağırlıklı olarak eğitim bilimleri ve psikoloji alanları dikkati çekmektedir. Bir ayrı bir çalışma disiplini olarak sağlık bilimleri alanında da nitel araştırmaya dayanan makalelerin sayısı bir hayli yüksektir. Ancak sosyal bilimlerin diğer alanları (rneğin siyaset bilimi, sosyoloji gibi) nitel araştırmaya dayanan makaleler açısından bir hayli geriden gelmektedir. Ayrıca ayrı bir çalışmanın konusu olacak şekilde bu 7582 sayfadaki makalelerin de içerik ve açısından incelenmeleri konuya ilişkin daha farklı ve yararlı bulgular sunacaktır. Bununla birlikte söz konusu sayıların fazlalığına rağmen, yine de sosyal bilimlerde hl nitel araştırmanın nicel araştırma gibi prestijli ve kabul gören bir noktada olduğunu söylemek gttr. Nicel araştırmanın hegemonyasının ve belirli noktalardaki tahakkümünün cari olduğunu söylemek abartı olmayacaktır.

görece az sayıdadır (Tanyaş, 2014, s. 26). Buna karşın özellikle siyaset bilimi gibi alanlarda sosyal bilimlerin diğer çalışma alanlarına nazaran, nitel araştırmaların yok denecek kadar az olduğunu belirtmek gerekir⁹. Özellikle bu alanla ilgili araştırma örneklerinin ve uygulama sürecinde metodolojik bir izlek oluşturacak teorik çalışmaların eksikliği, alana dönük nitel çalışmaların başlamasını ve yürütülmesini güçleştirmektedir. Bu spesifik sorunun ötesinde sosyal bilimler alanındaki nitel çalışmalarla ilgili olarak beliren zorlukları iki ana başlık altında kümelendirmek mümkündür: İçsel sorunlar ve dışsal sorunlar. Bunlardan ilki nitel araştırmanın kendi doğasından kaynaklanan zorluklar ve sorunlar, ikincisi nitel araştırma süreçlerinin/bileşenlerinin ve bunun bir parçası olan araştırmacının ana parçası olmadığı; araştırma sürecinin doğrudan bir unsuru olmayan etkenlerden kaynaklı olarak ortaya çıkan zorluklar ve sorunlardır.

Nitel araştırmanın kendi doğasından kaynaklı sorunlara ilişkin bir genelleme yapmak her ne kadar çok doğru olmasa da bazı hususların altını çizmek olasıdır. Bu noktada söylenebilecek ilk şeyin, nitel araştırmada araştırmacının niteliğinin, yetkinlik ve yeterliliğinin önemli bir belirleyici olduğu; bu nedenle henüz böylesi bir akademik ve metodolojik kıvama ulaşmamış araştırmacıların, nitel araştırma sürecine girdiklerinde oldukça zorlandıkları ve nitel araştırmanın asgari koşullarını sağlayamamış çalışmaların ortaya çıkmasına sebep olduklarıdır. Nitel araştırma, nicel araştırmanın gerektirdiği istatistikî analiz bilgisi, veriyi sayısallaştırma vb. gibi yeterliliklere sahip olunamadığı için tercih edilen/edilmesi gereken ve nicel araştırmaya göre görece daha kolay olduğu varsayılan bir yöntem ve içeriğe sahip bir araştırma türü değildir. Nicel araştırmada araştırmacının kimliği, vukufiyeti, birikimi nitel araştırmada olduğu kadar belirleyici değildir. Nicel bir araştırmada standartlar ve ölçüler belirlidir ve bunlar sağlandıktan sonra, belirli bir ölçüdeki ve yeterlilik düzeyindeki bir araştırma ortaya çıkabilir. Başka bir anlatımla nicel bir araştırmada, belirli standartta bir araştırma bu teknik standartları yerine getiren bir araştırmacının elinden ortaya

⁹ Bir önceki dipnotta DergiPark'taki açılan sayfalar da incelendiğinde kaleme alınan makalelerinin büyük oranda eğitim bilimleri, psikoloji ve sağlık bilimleri alanlarında olduğu görülmektedir. Öte yandan siyaset bilimi disiplini açısından değerlendirildiğinde hem makale yazarının kendi gözlemleri hem de aynı disiplinindeki akran değerlendirmesinin sonuçları yukarıdaki ifadeyi destekler niteliktedir.

çıkabilir. Araştırmanın belli ölçülerde başarılı olması için araştırmacının, araştırmanın gerektirdiği asgari yeterlilikleri haiz olması, teknik ve yöntembilimsel gereklilikleri yerine getirmesi yeterlidir. Ancak nitel araştırmada durum bunun tam tersidir. Nitel araştırmada araştırmacının araştırma sürecindeki konumlanışı son derece önemlidir ve belirleyicidir; sahip olduğu yetkinlikler ve kişisel deneyimleri araştırma sürecine yansır ve doğrudan doğruya araştırmaya etki eder. Nitel araştırmanın başarısı, niteliği ve değeri, araştırmacının niteliği ile doğrudan doğruya ilintilidir. Daha önce de belirtildiği üzere nitel araştırmada, hem verinin elde edilmesi sürecinde (bu aşamada katılımcılar da verinin oluşumuna etkileşimli bir süreçle dâhil olurlar) hem de bu verinin analiz edilmesi ve yorumlanması süreçlerinde temel varsayım bilginin araştırmacı tarafından örülerek yapılandırılmasıdır. Bu örme ve yapılandırma işi, araştırmacının niteliği ve yetkinliğine bağlı olarak derecelenir. Dolayısıyla bu noktanın gözden kaçırılması, söz konusu niteliklerin ve yeterliliklerin (örneğin nitel verinin elde edilmesinde ve yorumlanmasında belirli bir birikimin gerekliliği, soru setinin doğru hazırlanması, görüşmenin derinleştirilebilmesi, görüşmeci ile doğru bir şekilde iletişim kurulabilmesi, empati becerisinin gelişmiş olması, hassasiyet ve özen, ne arandığının bilinmesi, yorumda aşırıya kaçırılmaması vb.) kazanılmamış olduğu durumlarda nitel araştırmanın da başarı düzeyi düşmektedir.

İçsel sorunlardan bir başkası da araştırmacıların nitel araştırmanın bir boyutu olan veri toplama yöntemlerinden birisini nitel araştırmanın kendisi zannetmeleridir. Özellikle nitel araştırmaya yeni başlayanlar açısından, örneğin yapılandırılmış ya da yarı yapılandırılmış görüşme yapmak nitel araştırma yapmak olarak değerlendirilmektedir. Belirli soru formlarının hazırlanarak görüşmecilere uygulanması ve buradan elde edilen ham bilginin aşağıda teferruatlı bir şekilde verilen analiz yöntemlerinden ve araştırma desenlerinden birisine göre tasarlanmamış olan bir biçimde işlenmesi ile nitel bir çalışma yapıldığı düşünülmektedir. Bu noktada nitel veri toplama türlerine ve bunların analizine ilişkin literatürde yer alan değerlendirmelere kısaca yer vermekte fayda vardır.

Nitel veri toplama türlerini iki genel başlık altında ele almak mümkündür. Bunlar, aralarında bir öncelik-sonralık ilişkisi olacak şekilde “temel veri toplama yöntemleri” ve “destekleyici veri toplama yöntemleri”dir. Temel veri toplama yöntemleri arasında katılımcı gözlem, doğal gözlem, belge incelemesi ve derinlemesine görüşme gibi yöntemler bulunmaktadır. İkinci sırada yer alan destekleyici veri toplama yöntemlerini ise bireysel yaşam hikâyeleri, özgeçmiş incelemeleri, tarihsel analizler, film, video ve fotoğraflar, beden dili çözümlenmeleri, anketler, tarama çalışmaları ve psikolojik testler şeklinde sıralamak mümkündür (Marshall & Roseman, 1995; Özdemir, 2010). “Ne aradığımı bilmek”, “derinlemesine incelemeyi mümkün kılacak bir ham veriye ulaşacak görüşme kayıtları elde etmek ve bu hususta açık bir yeterliliğe sahip olmak” vb. gibi hususların dışında, veri toplama aşamasında, belirgin bir sorun dizisi araştırmacıların karşısına çıkmamaktadır. Buna karşın sorunların çoğuyla analiz aşamasında karşılaşılmaktadır. Analiz aşamasında nitel analiz yapan araştırmacı, alandan toplamış olduğu verilerden hareket ederek bu veriler içerisinde saklı duran bilgiyi keşfetmeye ve ortaya çıkartmaya çabalamaktadır. Dolayısıyla nitel veri analizinin, kuramdan türetilen hipotezlerin sınamasını esas alan nicel veri analiz yöntemlerinden farklı bir analiz yöntemine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Özdemir, nitel veri analizi sürecine ilişkin, genel olarak birbirini takip eden üç aşamalı bir sınıflandırma üzerinden incelenme yapılabileceğini söyler. İlk olarak gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi tekniklerle toplanan “verilerin azaltılması” aşaması gelmektedir. Bu aşamada, alandan toplanmış ve henüz işlenmemiş ham veri, ayıklama, özetleme ve dönüştürmeye tabi tutulmaktadır. Veri azaltma aşaması, araştırma raporunun tamamlanmasına kadar süren uzun bir süreci kapsamaktadır. Veri azaltma sürecinde araştırmacı, araştırmanın amacına göre hangi verileri araştırmanın dışında bırakacağına karar vermekte ve hangi verileri kullanacağı ile veri setini nasıl sınıflandıracığını belirlemektedir. Bu aşamadan sonra “verilerin görsel hale getirilmesi” aşaması gelmektedir. Veri azaltılması sürecinde ayıklanan, özetlenen ve dönüştürülen verilerin belirli sonuçlar çıkartmaya dönük bir biçimde örülmesi, anlaşılır hale gelmesi için yeniden dizayn edilmesi amaçlanmaktadır.

Böylece henüz belirli bir anlam taşımayan veri seti, verilerin örülmesiyle birlikte görsel ve daha anlaşılır hale gelmektedir. Son aşama ise “sonuca ulaşma ve teyit etme”den oluşmaktadır. Bu aşamalar ve aşamaların her birisinde yapılması gerekenler dikkate alındığında, nitel araştırmacının araştırma sürecinin başından itibaren sürecin her aşamasında toplamış olduğu verilerin ne anlama geldiğini anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmakta olan ve sürecin ana bileşeni olan bir unsur olduğu anlaşılacaktır. Araştırma sürecinin başında belirsiz bir biçimde ve bir bakıma verilerin içinde saklı duran gerçeklik son aşamada keşfedilmekte ve gün yüzüne çıkarılmaktadır (Özdemir, 2010) ki bu, araştırmacı ve onun nitelikleri ile doğrudan ilişkilidir.

Analiz aşaması, araştırmanın bütününe de temel amacı olan şeyin, yani araştırma konusu olan olayın açıklanmaya çalışılmasının gerçekleştiği aşamadır. Böylece çeşitli yöntemlerle toplanmış olan verilerin kapsamlı bir betimlemesi yapılmakta; sonrasında veri seti içerisinde örtük olarak duran temalar, sınıflandırma yoluyla ortaya çıkartılmakta ve bu temalar birbirleri ile ilişkilendirilerek inceleme konusu olan sosyal gerçeklik açıklanmaya çalışılmaktadır (Dey, 1993). Nitel araştırmanın analiz aşamasında elde edilmiş olan ham verinin nasıl analiz edileceğini, nasıl yorumlanacağını ve anlamlandırılacağını belirleyen; bir anlamda araştırmanın da yol haritasını, güzergâh ve patikalarını, dönemeçlerini belirleyen birbiriyle ilişki ancak birbirlerinden farklı analiz teknikleri mevcuttur. Nitel araştırma sürecinde, araştırmaya başlarken bunlardan birisi tercih edilmiş olmalı ve araştırma süreci buna göre dizayn edilmiş olmalıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere özellikle başlangıç düzeyindeki nitel araştırmacılar, bu analiz türlerinden habersiz bir şekilde yüz yüze görüşme ya da gözlem yöntemi ile elde edilmiş olan verinin ham bir değerlendirmesi ve sathi bir tasnifi ile nitel bir araştırma yaptıklarını düşünmektedirler. Dolayısıyla bu analiz tekniklerinden habersiz, onları ihtiva etmeyen ve onlara dayanmayan; bunlara yer verilse bile yeterli vukufiyet ve maharetin¹⁰ kendisini göstermediği nitel araştırmalar, nitel araştırmanın amaçladığı sonuçlardan oldukça uzak kalacaklardır. Nitel araştırmaya biçimini veren analiz

¹⁰ Nitel araştırma belirli ölçülerde bir bilgi birikimini gerektirdiği nispette, bu bilginin alan çalışmalarıyla pekiştirilmesi suretiyle bir maharete dönüşmesini de gerektirir.

teknikleri ise daha önce de belirtildiği üzere benzerlikler gösterebilir de araştırmacının ulaşmak istediği, açığa çıkarmak istediği anlam ve sonuçlara göre farklılıklar göstermektedir. Bunlardan ilki ise fenomenolojik analizdir.

Fenomenolojik analiz, insanların çevrelerinde olup biten olayları nasıl değerlendirdiklerini anlamaya çalışan ve nitel veri analizinde sıkça karşılaşılan analiz türlerinden biridir. Bu analiz yöntemini uygulayan araştırmacı uygulamada, kişilerin söylediklerine dayalı olarak onların duygu ve düşüncelerini anlamaya ve yorumlamaya çalışmaktadır (Smith & Eatough, 2007; Wade & Tavis, 1990). Bir diğer analiz yöntemi içerik analizidir. *İçerik analizi*, nitel veri analiz türleri arasında sıklıkla kullanılan yöntemlerden bir başkasıdır. İçerik analizi temel olarak yazılı ve/veya görsel malzemenin analiz edilmesinde kullanılan bir yöntemdir. Araştırmacı içerik analizinde araştırma konusu ile ilgili kategoriler geliştirir; sonrasında ise, incelemiş olduğu veri setinde, bu kategoriler içerisine giren kelime, cümle ya da resimleri saymakta ve araştırdığı konuyu bu sayısal kategoriler üzerinden anlamlandırmaya çalışmaktadır. *Betimsel analiz* ise, farklı veri toplama teknikleri ile elde edilen verilerin/malzemenin önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi/bir araya getirilmesi ve yorumlanmasını içeren diğer bir nitel analiz türüdür. Burada araştırmacı gördüğü ya da gözlemiş olduğu bireylerin görüşlerini dikkat çekici bir şekilde yansıtabilmek için doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir. Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya ilgili çekici bir tarzda, özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2003). *Yerleşik kuram ve sabit karşılaştırma analizi* de diğerleri gibi nitel verilerin analiz edilmesi sürecinde sıklıkla kullanılan yöntemlerden birisidir. Bu analiz yönteminin temel amacı veri seti içerisinde yer alan temaların ortaya çıkartılması ve bu temalara dayalı olarak kuram geliştirmektir (Glaser & Strauss, 1967). Tam olarak bu tekniklerle sınırlandırılmasa da nitel araştırmada analiz yöntemlerinin sonuncusu olarak etnometodolojik analiz dile getirilebilir. *Etnometodolojik analiz*de araştırmacı kendisini günlük yaşamlarını incelemiş olduğu bireylerin yerine koymakta ve bu kişilerin davranışlarını, algılarını ve topluma bakış açılarını anlamaya

çalışmaktadır. Araştırmacı doğrudan doğruya araştırdığı konunun bir parçası haline gelmektedir. Başka bir anlatımla etnometodolojik analiz, bireylerin kendi durumlarını nasıl algıladıklarını ve tanımladıklarını araştırmaktadır. Dolayısıyla bu analiz biçiminde bireylerin öznelliği ve algı dünyası öne çıkmaktadır, araştırma buna odaklanmakta, araştırmacı bunu araştırmaktadır (Vergin, 2003).

Görüldüğü üzere bu analiz yöntemlerinden her birisi araştırmacının “ne araştırmak istediği, neye ulaşmak istediği” ile doğrudan ilişkilidir. Bu analiz yöntemlerinden birisinin tercih edilmesine göre araştırmanın bütün güzergâhı da ona göre şekillenecektir. Bu yöntemlere ilişkin bilgi ve tecrübe eksikliği ise araştırmayı ve araştırmayı kayda değer zorluklarla baş başa bırakmaktadır. Tıpkı ehliyeti olmayan ya da sürücülük becerilerine sahip olmayan birisinin trafiğe çıkmasında olduğuna benzer şekilde riskli durumların kendisini gösterme ihtimali artmaktadır. Ne zaman yavaşlanacağı, ne zaman hızlanılması gerektiği, hangi kuralın hangi durumda geçerli olduğu, öncelikler, istisnalar vb. gibi hususlar hem bunlara ilişkin bilgiyi hem de tecrübeyi gerekli kılmaktadır.

Nitel araştırmaya ilişkin dışsal sorunlar ise farklı boyutlarda ortaya çıkmaktadır. Bunlardan belki de ilkiyle henüz araştırma düşüncesi esnasında karşılaşılmaktadır. Özellikle yeni/genç araştırmacılar, nitel araştırmanın araştırma olanaklarının ve vaatkâr niteliğinin az çok farkında olarak bir nitel araştırmaya girmek istediklerinde, nitel araştırma konusunda var olan önyargı duvarına çarpmaktadırlar. Şayet çevrelerinde nitel araştırma konusunda bilgi ve ilgiye sahip yönlendiriciler yoksa ve tam tersine nitel araştırmaya şüpheyile yaklaşan bir atmosfer varsa –ki çoğu durumda böyle bir atmosferin varlığından bahsedilebilir- nitel araştırma çabaları, niyetin ya da teşebbüsün ötesine geçememektedir.

Dışsal sorunların önemli bir boyutu da yayın sürecinde kendisini göstermektedir. Nitel araştırma sürecinin en ciddi ve en can sıkıcı sorunların bu aşamada karşılaşılan sorunlar olduğunu belirtmek gerekir. Bu noktada ortaya çıkan sorunun kaynağında temel olarak iki husus yatmaktadır. Bunlardan birincisi nitel araştırmaya yaslanan bir metnin/raporun bir nicel araştırmacı tarafından

değerlendirilmesidir. Böylesi bir durumda elma ile armutun karşılaştırılmasındakine benzer şekilde afaki ve anlamsız değerlendirmeler ortaya çıkmaktadır. Bunların bir kısmına aşağıda temas edilecektir. İkinci durum ise nitel araştırmayı küçümsemekten kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır. Nicel araştırmada olduğu gibi istatistiki olarak ortaya konmamış, sayısal olarak görselleştirilmemiş; bir betimleme, yorumlama, anlama ve anlamlandırma çabası içerisinde olan nitel araştırmanın *ikinci sınıf* bir araştırma tekniği olarak görülmesi ve ilgili metinlerin negatif bir değerlendirmeye tabi tutulması gibi durumlarla karşılaşılmaktadır.

Nitel araştırma süreci sonunda ortaya çıkan akademik metinlerin, nicel bir araştırmacı ya da nitel araştırmanın hususiyetlerine vakıf olmayan araştırmacılar tarafından değerlendirilmesi durumunda, yukarıda da bahsedildiği üzere iki farklı şeyin karşılaştırılmasındakine benzer durumlar ortaya çıkmaktadır¹¹. Böyle bir durumda kabaca şu şekilde eleştirilerin geliyor olduğu söylenebilir: Katılımcı/görüşmeci sayısının yeterli olmadığı; araştırmanın bir genelleme yapmıyor ya da yapamıyor olduğu; araştırmanın bir teoriden hareket etmiyor olduğu; araştırma sorularının araştırmanın en başında net ve ayrıntılı olarak dile getirilmemiş olduğu; öznellik sorununun aşılamadığı; araştırmanın geçerlilik ve güvenilirlik sorunu taşıdığı vb. dışsal bir sorun olarak özellikle yayın sürecinde bunların biriyle ya da bir kaçıyla aynı anda karşılaşılmaktadır. Burada bunların tamamına ilişkin açıklamalar yapılması amaçlanmamakla birlikte, en sık karşılaşılan bir ikisi ile ilgili bazı açıklamalar yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir¹².

¹¹ Nitel araştırmaya yönelik eleştiriler ve bu eleştirilerin giderilmesine yönelik çözümler incelendiğinde altında örtük bir pozitivizmle karşılaşılmaktadır. Nitel ve nicel araştırma yaklaşımları arasındaki öznellik- nesnellik gerilimi, geçerlik, güvenilirlik, titizlik ve nitelik gibi konulardaki tartışmalar çoğunlukla nesnellüğün galibiyeti ile sonuçlanmaktadır. Yapılandırmacı/yorumlamacı paradigma içselleştirilmeden, pozitivist bakış açısını yansıtan niteliği arttırmaya yönelik geçerlik stratejilerinin kullanıldığı durumlarda ortaya çıkan sonuç nitel araştırma açısından tatmin edicilikten uzak olmaktadır (Yaşar, 2018).

¹² Paragrafta bahsedilen hususlar, yanlış ve eksik anlamalarla ilgili ayrıntılı tartışmalar için şu kaynaklara bakılabilir (Arastaman, Fidan & Fidan, 2018; Başkale, 2016; Golafshani, 2003; Karataş, 2017; Lincoln & Guba, 2000; Tanyaş, 2014). Aslında bu tutumun temelinde, yalnızca belli bir grup bilim insanının doğruyu bulmada anahtarı ellerinde tuttıkları iddiası ve inancı yatmaktadır. Burada, bu grup diğerlerinden yaptıkları çalışmalar için gerekçe isterken bunun kendi onayladıkları çerçeve içerisinde olmasını beklemektedir. Örneğin, “mutlak bilgi üretmeyi amaç edinen bir grubun, sosyokültürel ve bağlamsal bir model içinde çalışan bir araştırma grubundan araştırma sonuçlarının kesin ve evrensel olduğu konusunda herkesi tatmin edecek garantiler sunmasını istemesi, çözümü zor bir çatışma” yaratmaktadır (Yaşar, 2018).

Nitel arařtırmalarda, nicel arařtırmalara benzer Őekilde evreni műmkűn oldukça geniŐ bir Őekilde temsil edebilecek bir űrnekleme sayısına ulaŐılması amaçlanmamaktadır. Nitel arařtırmada űznelikler, anlam, algılama ve benzeri ile bunların derinlemesine analizi amaçlandıđından sınırlı sayıda bir gűrűŐmeci űzerinden veri elde edilmeye çalıŐılır. İkinci olarak da űzellikle yapılandırılmıŐ, yarı-yapılandırılmıŐ ve yapılandırılmamıŐ műlakatlar yoluyla veri elde edilmesi durumlarında, arařtırmanın dođası ve analiz tekniđine de bađlı olarak belirli bir sayıdan sonra veri kendisini tekrar etmeye baŐlamaktadır. Bu nokta, her yeni katılımcı verinin niteliđini deđiŐtirmede herhangi bir iŐlevi gűrmemekte, aksine arařtırmacının gereksiz yere zaman ve emek harcamasına neden olmaktadır. Yine nicel arařtırmadan farklı olarak nitel arařtırmalarda, standardize edilmiŐ, űlçűlendirilmiŐ sayılar sűz konusu deđildir. Arařtırmanın yapısına ve analiz tekniđine bađlı olarak deđiŐebilir sayılar sűz konusudur ki, bunlar űç basamaklı sayılara nadiren ulaŐılırlar. Sonuç olarak nitel arařtırmalar genellikle kűçük bir űrnekleme dayanır ve űrnekleme oluŐturulurken katılımcıların evreni temsil etmeleri deđil amaca uygun olarak seçilmiŐ olmaları belirleyici olur. Amaca yűnelik seçim, ana hatlarıyla, arařtırma sorusunun űnemli ve anlamlı olduđu kiŐilere ulaŐabilmeyi ifade eder. Bu gűrece açık uçlu tanımın farklı yűntemlerde farklı űnceliklere denk geldiđinin altını çizmek gerekir (TanyaŐ, 2014). Bir baŐka eksik-yanlıŐ deđerlendirme gerekçesi de arařtırmanın bir kurama yaslanmıyor olduđudur. Nitel arařtırmalar kimi durumlarda bir kurama yaslanabilir ve fakat kimi durumlarda da arařtırılan konunun dođası geređi herhangi bir kurama yaslanmayabilirler. BaŐka bir anlatımla nitel arařtırmalarda kuramın, arařtırma sűrecinde sistematik olarak elde edilmiŐ olan verilere dayalı olarak keŐfedilmesi gerektiđi dile getirilmektedir (Glaser & Strauss, 1967). Buna gűre bilgi, sosyal gerçekliđin içerisinde saklı durumdadır. Arařtırmacının temel rolű, sosyal gerçekliđin içerisinde yerleŐik (grounded) olarak duran bu bilgiyi, arařtırma sűrecinde toplamıŐ olduđu verileri analiz etmek suretiyle keŐfetmek ve ortaya çıkartmaktır. Diđer bir tabirle nitel arařtırma (belirli analiz yűntemleri açısından), belirli bir hipotez olmaksızın arařtırma alanına gidilmesi, bu alanda ne olduđunun betimlenmesi, gűzleme dayalı

olarak neden öyle olduğunun açıklanması ve bunun formüle edilmesi süreçlerinden oluşmaktadır (Balcı, 2005). Dolayısıyla bu durumların (görüşmeci sayısı, kurama dayanma(ma)) farkında olmayan değerlendiriciler, kendi içerisinde tutarlı ve anlamlı sonuçlara ulaşmış olsa da, örneğin on beş kişi ile yapılmış bir mülakatın verilerine dayanmasını ya da kuramı kendisi inşa eden araştırmaların öncel olarak bir kurama dayanmamasını gerekçe göstererek bir çalışmayı reddedebilmektedirler.

Bu konuyla ilgili önemli ve son bir husus olarak da şunu belirtmek yerinde olacaktır: Daha önce de bahsedildiği üzere nitel veri analizi konusunda gözlenen hızlı ve dikkate değer gelişme eğilimine karşın, bu alanda henüz ortak bir dilin geliştirilememiş olması bir handikap olarak kendisini göstermektedir. Özellikle nitel veri analizini merkeze alan temel başvuru kaynakları incelendiğinde birbirinden oldukça farklı analiz yöntem ve teknikleri ile karşılaşmak mümkündür (Özdemir, 2010). Bundan kaynaklı olarak araştırmacılar, belirli ölçülerde standardize edilmiş analiz yöntemleri, başvuru kaynakları, benzer araştırmaların yöntemleri ve sonuçları açısından karşılaştırılabilirlikleri gibi hususlarda zaman zaman sorunlarla karşılaşabilmektedirler.

Sonuç: İmkânlar

Nitel araştırma, bu yöntemi kullandıkça becerilerin geliştirildiği, yetkinliklerin ve yeterliliklerin açığa çıkarıldığı bir süreçler bütünüdür. Bir araştırmacı, nitel araştırmaları sürdürdükçe yetkinliğini arttırmakta; usullerde, prosedürlerde, analizlerde ve yorumlama becerilerinde maharet kazanmaktadır. Başka bir anlatımla nitel araştırma, bir kez öğrenildiğinde ya da belirli bir standarda erişildiğinde, sonraki süreçlerde ilanihaye bu tekdüzeliğin sürdürüldüğü bir yöntem değildir. Nitel araştırmanın, bir araştırmacı açısından en büyük imkânı da bu noktada kendisini göstermektedir. Nitel araştırma, bir araştırmacı açısından, hangi düzeyde olursa olsun, kendisini sürekli geliştirmesini mümkün kılacak bir muhtevaya sahiptir.

Araştırmacının kendisine bakan bu özelliğinin dışında nitel araştırma, temel olarak anlama, betimleme ve yorumlamaya dayalı olması; fenomenleri kendi doğallıkları içerisinde kavramaya

çalışması bakımından sosyo-politik meselelerin anlaşılması ve daha sağlıklı çözüm önerileri getirilebilmesi açılarından da daha vaatkâr sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Örneğin bir politik olayda (seçimler, sokak gösterileri vs.) insanların yüzde kaçının bu olaylara katıldığı, yüzde kaçının hangi yönde tercihte bulunduğu ve yüzde kaçının bu tercihlerinin arkasında yatan nedenlerin yüzeysel olarak nelerden kaynaklandığı başka birtakım çalışmalarla ortaya konabilir. Ancak bu tercihlere/tepkilere insanları sevk eden saiklerin ayrıntılı olarak ortaya konabilmesi; temel motivasyonlarının ve beklentilerinin hangi olay ve olgularla ne gibi ilişkilerinin olduğu; onlardan nasıl etkilendiği ve onları nasıl etkilediği gibi sorular –anlama, anlamlandırma ve yorumlamayı içeren durumlar- daha ziyade nitel araştırmaların ortaya çıkarabileceği öznellikleri barındırmaktadır. Dolayısıyla bu tür araştırmaların, sosyo-politik meselelerin doğalarının daha iyi kavranmasını mümkün kılması açısından da son derece işlevsel olduğu açıktır.

Bununla birlikte bir nitel araştırmanın imkânlarından ve getirilerinden bahsederken, onun ne olmadığına çok kısa da olsa değinmek gerekir. Her şeyden önce nitel araştırmanın “çok havalı, zekice birbirini takip eden laflardan oluşan ama nitelcilerin bile anlamadığı araştırma raporları yazmak ya da bir konuşmanın orasından burasından yapılmış alıntılarını bulgu diye sunmak” olmadığı açıktır (Tanyaş, 2014). Öte yandan nitel araştırma, nicel yöntemin sayısal ve istatistiki yöntemlerini öğrenmekte ve kavramakta zorluk yaşayan araştırmacıların yöneldiği bir kolaycılığın ürünü bir yöntem de değildir. Son tahlilde, nitel yöntemler ile nicel yöntemler arasında bir karşılaştırma yapıldığında; bunların üstün ve zayıf yönleri mukayese edildiğinde teknik ve teorik olarak farklı değerlendirmeler yapabilmek mümkündür. Bununla birlikte nicel araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş, belirgin, kontrol edilebilir ve sorgulanabilir teknikleri ihtiva etmesi ve yanı sıra istatistiki analiz yapmayı gerektirdiği; bundan dolayı da bu bilgiye ve analiz yetkinliğine sahip olmayanlarca üstesinden gelinemeyecek bir yöntem olarak görülüp uzak durulduğunu dile getiren mukayese ve açıklamaların çok da yerinde açıklamalar olmadığını söylemek gerekmektedir. Başka bir anlatımla “nitel araştırma, nicel araştırmaya göre şu noktalarda

üstünlüklere, şu noktalarda zayıflıklara sahiptir” demekle “araştırmacılar, nitel araştırma nicel araştırmaya göre daha kolay olduğu için onu tercih etmektedirler” demek tamamen ayrı şeylerdir ve ikincisinin akademik bir yanılğı ve yanlışın göstergesinden başka bir şey olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Son olarak nitel bir araştırmanın raporlaştırılmasında ve sonrasında yayına dönüştürülmesi çabalarında ve aşamasında yarar sağlayacak bir iki hususu da belirtmek yerinde olacaktır. Yayın aşamasında her ihtimale karşı yazarlar, araştırmanın nitel bir araştırma olduğu, sınırlıkları, kapsamı, örnekleme, teorik arka planı, verinin nasıl elde edildiği ve nasıl analiz edildiği gibi hususlar hakkında editörü ayrıntılı bir şekilde bilgilendirirlerse, çalışmalarının gereksiz yere bekletilmesi, henüz editör aşamasında geri gönderilmesi, nitel araştırma konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan hakemlere gönderilmesi ya da bu tarz hakemlerce elenmesi gibi bir takım handikaplardan korunabilirler. Böylece en azından hem gereksiz zaman ve emek kaybından kurtulmuş olunur hem de motivasyon kaybı ve can sıkıntısı yaşanmamış olur. Nihai olarak da herhangi bir paradigmanın, herhangi bir yaklaşım ya da araştırma metodolojisinin kutsanamaması; birbirlerine karşı üstünlükleri ya da eksikliklerinden bahsetmenin ötesinde dayatmacı bir tavırla bilimsel çalışmayı tahakküm altına alıcı bir şekilde diretilmemesi gerektiğini de belirtmek gerekir.

Kaynaklar

- Altunışık, R. vd. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Sakarya Yayıncılık.
- Arastaman, G., Fidan, İ. Ö. & Fidan, T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirlik: kuramsal bir inceleme. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 37-75.
- Balcı, A. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma: yöntem, teknik ve ilkeler*. Pegem Yayıncılık.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenilirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *DEÜHFED*, 9(1), 23-28.
- Creswell, J. W. (1994). *Research design: qualitative and quantitative approaches*. SAGE Publications.
- Dey, I. (1993). *Qualitative data analysis: a user-friendly guide for social scientists*. Routledge Publications.
- Erkuş, A. (2017). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci*. Seçkin Yayıncılık.
- Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. Adline Publishing Company.
- Golafshani, N. (2003). Understanding reliability and validity in qualitative research. *The Qualitative Report*, 8(4), 597-607.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-19.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (2000). Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences. N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Ed.), *Handbook of Qualitative Research* (2.baskı) içinde (163-188). Sage.
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (1995). *Designing qualitative research* (Second Edition). SAGE Publications.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-243.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed). Sage Publications.
- Robson, C., & McCartan, K. (2016). *Real World research*. Blackwell-Wiley.
- Smith, J. A., & Eatough, V. (2007). Interpretative phenomenological analysis. In E. Lyons ve A. Coyle (Eds.). *Analysing Qualitative Data In Psychology*. (p. 35-50). SAGE Publications.
- Storey, L. (2007). Doing interpretative phenomenological analysis. In E. Lyons ve A. Coyle (Eds.). *Analysing Qualitative Data In Psychology*. (p. 51-64). SAGE Publications.
- Tanyaş, B. (2014). Nitel araştırma yöntemlerine giriş: genel ilkeler ve psikolojideki uygulamaları. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 5, 25-38.
- Vergin, N. (2003). *Siyasetin sosyolojisi: kavramlar, tanımlar, yaklaşımlar*. Bağlam Yayıncılık.
- Wade, C., & Tavris, C. (1990). *Psychology*. (2nd Eds.). Harper and Row Publishing Com.
- Yaşar, M. (2018). Nitel araştırmalarda nitelik sorunu. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 55-73.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.